

Beata MAKOWSKA

Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

PERSPEKTYWY ARCHITEKTURY W XXI WIEKU – WSPÓŁCZESNA ORNAMENTYKA

Streszczenie. Ornament, element kontrowersyjny na początku XX wieku, jest obecny we współczesnej architekturze, zmieniła się jednak jego natura. Stosuje nietradycyjne środki i realizuje inne cele. Jednym z najistotniejszych celów współczesnej ornamentyki jest wzbogacanie wyrazu plastycznego form, przyciąganie uwagi, wywieranie wrażenia na obserwatorze. Rozwój nowych technologii umożliwił eksperymenty z różnymi strukturami i materiałami. Odkryto nowe źródła inspiracji ornamentyki w architekturze – fraktale, efekt moiré, malarstwo współczesne (Warhol, Mondrian), komiks, graffiti, alfabet Morsa, alfabet Brailla, węzeł Bolle'a, proste formy i przedmioty: okno arabskie, koronka, opona itp.

PERSPECTIVES OF 21ST CENTURY ARCHITECTURE – CONTEMPORARY ORNAMENTATION

Summary. Ornament – a controversial element at the beginning of 20th century is still present in contemporary architecture, however, its nature has been changed. It uses non-traditional means and realizes different aims. One of the most important aim of contemporary ornamentation is embellishing forms, making them more attractive, impressing the observer. The development of new technology gives the possibility of experiments with variety of structures and materials. New sources of inspiration in architectural ornamentation have been discovered – fractals, moiré effect, contemporary painting (Warhol, Mondrian), comic strip, graffiti, Morse's alphabet, Braille's alphabet, Bollean knot, simple forms and objects: Arabian window, lace, tyre etc.

1. Wstęp

Ornament, element kontrowersyjny, wzbudzający emocje na początku XX wieku, jest obecny we współczesnej architekturze. Zmieniła się jednak jego natura - stosuje nietradycyjne środki i realizuje inne cele. Większość współczesnych teoretyków (B.C. Brodin, E.H. Gombrich, Ch. Jencks) jest zgodnych co do kilku punktów w odniesieniu do pojęcia ornamentu: po pierwsze jest on zamierzony, intencjonalny, tworzony świadomie. Po drugie jest stosowany, aby zwiększyć atrakcyjność, przyciągnąć uwagę i zainteresowanie formą. Po trzecie ornament tworzy pewien wizualny porządek na formie, którą upiększa. Związane jest to z jego wyrazem rytmicznym. Poza tymi nie do końca wyczerpującymi cechami leży niezbadane terytorium wieku XXI – współczesnego spojrzenia na naturę i cel ornamentu [6].

Dostosowanie formy i funkcji, harmonia zewnątrz i wnętrza, czytelność konstrukcji, wszystkie atrybuty modernizmu przestały obowiązywać we współczesnej architekturze [1]. Postęp techniczny umożliwił rozdzielenie struktury i powierzchni formy, która uwolniona stała się w sensie dosłownym „skórą” – zasłoną, ochroną, niezależną od formy kurtyną. Jest ona obecnie bardziej elewacją przestrzeni zewnętrznej – publicznej niż przedłużeniem, integralną częścią wnętrza. Dzięki niej możliwe stało się tworzenie spektakularnych, przyciągających uwagę obserwatora efektów, wzbogacanie plastycznego wyrazu form – zmiennych w różnej porze dnia (oblicza dzienne i nocne), klimatu i kąta patrzenia. Takie podejście do kształtowania współczesnej elewacji spowodowało powrót ornamentyki uznanej za „martwą” na początku ubiegłego wieku. Wiek XXI to czas kultury „robienia wrażenia” (culture d'effets) i dominacji mediów (tzw. media-buildings), nasze zmysły są bombardowane, stymulowane wciąż nowymi bodźcami. Komputeryzacja zmieniła nie tylko formy architektoniczne, ale także naszą wrażliwość estetyczną i naszą zdolność percepcji.

Współczesna ornamentyka daje możliwość całkowitej zmiany wyglądu i wielkości budynków. Obok szerokiej gamy nowych materiałów, o różnych kolorach, przezroczystych, matowych, odbijających światło, używane są także stare – tradycyjne, które są na nowo interpretowane, w ornamentalny sposób zestawiane. Fasady mogą także zmieniać się dzięki ruchowi przesłon, brise-soleil – ich otwarcie daje efekty światłocieniowe, podkreślające graficznie elewację, a zamknięcie powoduje zanikanie, niematerialność formy. Powierzchnia ulegająca metamorfozie obok efektów plastycznych daje możliwość zapewniania kontroli termicznej i akustycznej we wnętrzu.

Rozwinięta technologia pozwoliła twórcom na większą swobodę wyrazu, materiałowe eksperymenty i nowe źródła inspiracji ornamentyki w architekturze. Spośród wielu przykładów obiektów zrealizowanych w ostatnich latach wybrano najbardziej charakterystyczne, wskazujące tendencje współczesnej ornamentyki w architekturze XXI wieku.

2. Fraktale i efekt moiré

Ornament fraktalny zaprojektowali architekci: Ashton, Raggatt i McDougall w Storey Hall w Melbourne (1993-96), zwanym grotą Einsteina. Płytkowy wzór o pięciokrotnej symetrii (Roger Penrose tiling pattern) łączy fasadę, podłogę, ściany i sklepienie w jeden ornamentalny system [7].

Podobnie Bates Smart razem z „Lab architecture studio” w oparciu o fraktale zaprojektowali Federation Square w Melbourne. Fraktalny system został opracowany

komputerowo, jego złożoność tworzą kombinacje kilku powtarzalnych elementów – motywów (5 trójkątnych płytek tworzy jeden panel) [8].

W Training Centre for Victoria University of Technology w Melbourne (2003) Roger Caillois zestawiał masywną bryłę z płaską elewacją, pokrytą współczesnym ornamentem, tworzącym złudzenia trójwymiarowości. Z bliska powierzchnia wydaje się niezwykła i intrygująca, zachęca obserwatora do przybliżenia się do niej, a nawet dotknięcia. Tworzą ją regularne panele pokryte wzorem generowanym komputerowo, z wykorzystaniem tzw. efektu moiré, zmieniającego się w zależności od kierunku patrzenia i odległości [10].

3. Współczesne malarstwo, komiks i graffiti

Projekt sześćdziesięciodwumetrowego wieżowca „Colorium” powstał w londyńskiej pracowni Williama Alsopa (2001). Na jego elewacji kompozycja kolorowych prostokątów przywołuje malarstwo Pieta Mondriana [2]. Zewnętrzne ściany osłonowe skonstruowane są z 2 200 paneli o siedemnastu różnych wymiarach. Efekt plastyczny nasycenia barw stał się możliwy dzięki użyciu najnowszej techniki obróbki szkła – nadruku i wypalania. Geometryczne wzory na budynku ożywiają sąsiedztwo i przyciągają uwagę przechodniów.

Jacque Herzog i Pierre de Meuron zaprojektowali bibliotekę Eberswalde Technical School w Niemczech jako intrygującą formę pokrytą ciągiem serigrafii przedstawiających historyczne obrazy (z prywatnej kolekcji Thomasa Rutta: kanadyjski samolot wojenny; Lorenzo Lotto – Venus i Cupid; martwa natura Pietera Pottera). Przywołują one zwiłokrotnione obrazy Andy Warhola. Obiekt ten zestawia ze sobą sprzeczności – masywną formę i optycznie dematerializującą ją fasadę, jest wyrazem „widzianych i niewidzianych poziomów rzeczywistości” [4]. Reminiscencją obrazów Andy Warhola są także powtarzające się motywy roślinne na elewacji w fabryce i magazynie Ricola-Europe S.A. w Miluza-Brunstatt we Francji (1993) zaprojektowanej także przez Herzoga i de Meurona.

Thomas Weil zaprojektował ornament zainspirowany ośmiokątem, który przez dynamikę form i kolorów budzi skojarzenia z komiksem i graffiti. Ortogonalny wzór daje możliwość odczytania dwuwymiarowego obrazu jako trójwymiarową architekturę (studio tańca oraz interwencja w nowym budynku Poczty w Kolonii zaprojektowanym przez architektów Gatermann i Schossig) [11].

4. Inspiracje prostymi formami i przedmiotami

Współcześni architekci szukają inspiracji dla wzbogacenia powierzchni projektowanych przez siebie form wśród prostych przedmiotów i form, nadając im nowe znaczenie.

Niezwykle interesującym przykładem zastosowania współczesnego ornamentu w architekturze jest Institut du Monde Arabe w Paryżu, zaprojektowany przez Jeana Nouvela (1987). Budynek ten pokryty jest taflami transparentnego szkła, wzbogaconego o fotoelektryczne przesłony, które zmieniają się w różnorodne geometryczne wzory, nawiązujące do ornamentyki arabskiej. Przypominają one mushrabiye – okna z ażurowym ekranem, które występują w niektórych tradycyjnych domach arabskich.

Willem Neutelings i Michiel Riedijk zaprojektowali salę koncertową w Brugii w Belgii (1998), którą pokryto wzorami inspirowanymi koronką w powiększonej skali. Także w budynku straży pożarnej w Maastricht w Holandii zaprojektowany przez tych architektów (1998-99) ściany pokryte są betonowymi panelami z wytłoczonym wzorem, którego inspiracją były odciski opon dużych samochodów [9].

5. Alfabet Morsa i Brailła, węzeł Boole'a

Punktem wyjścia do tworzenia nowego wyrazu ornamentyki współczesnej może być komputerowa obróbka zdjęć dekoracji historycznej (np. oryginalnego rysunku dziewiętnastowiecznej ornamentacji – powiększonej i „rzuconej” na fasadę jako wklęsły relief itp.) [5]. Nowy komputerowy rodzaj dekoracji został użyty w wirtualnym projekcie The Pallas House zaprojektowanym przez Decoi Architects (1996) [3]. Jest to wzór-arabeska tworzony przez światło (light-patterning) na powierzchni perforowanej „metalicznej skóry”. W projekcie stworzono sześć różnych fasad – drewnianą, metaliczną i plastikową, które były perforowane przy użyciu alfabetu Morsa, elektronicznych hieroglifów i tajemniczej kaligrafii.

ARM zaprojektowali Muzeum Australii w Canberra (2001), w którym opracowany komputerowo węzeł Bolle'a w dużej skali stał się inspiracją dla centralnego hallu i powierzchni formy. Budynek pokryty jest aluminium, na którym znajduje się gigantyczny wzór – napis, zainspirowany alfabetem Braille'a. Jego charakterystyczne wypukłości rzucają delikatne cienie, tworzące efekt tekstury. Zdaniem ARM we wnętrzu współczesny ornament przyjmuje rolę rewersu, odlewu, staje się „niczym”. Natomiast na zewnątrz, tworząc fakturę powierzchni, ornament staje się „wszystkim” [2]. Nie stosuje on konwencjonalnej gramatyki, osiąga poziom abstrakcji, oparty na analizie i swobodnej interpretacji dokonywanych na formie działań – cięć, rzeźbień, wydłużania kształtu powierzchni itp.

6. Zakończenie

Współczesny ornament ułatwia percepcję skomplikowanych form architektonicznych. Z drugiej strony wzbogacenie ornamentem powierzchni prostych, kubicznych form – „pudeł”

daje możliwość zmiany ich wyglądu i wielkości. Stają się one przestrzenne, prowokują złudzenia „nieskończoności”, są intrygujące – wywierają silne wrażenie na obserwatorze. Ornamentalne powierzchnie, wzorzyste, zmienne kostiumy budynków stwarzają nieograniczone perspektywy w XXI wieku. Dzięki nim architektura może posiadać swoją odrębną, wieloznaczną rzeczywistość, podobnie jak malarstwo i rzeźba [1].

Literatura

1. A Fleur de peaux, *Architecture intérieure* 311, Nov/Dec 2003, s.52-55.
2. Allpress B.: Ornamental operation, *Architectural Design* 3/4 2003, s.69-73.
3. Decoi Architects (with Objectile): Pallas House, *Architectural Design* 1/2 1999, s.52-53.
4. Frei H.: Masked Matter and Other Diagrams, *Architectural Design* 3/4 2003, s. 43-49.
5. Hild A.: Les trois dimensions de l'ornement, *l'Architecture d'aujourd'hui* 333/2001, s.70.
6. Makowska B.: O ornamentyce w architekturze współczesnej, doktorat, Kraków 2003.
7. McDougall R.: Storey Hall, *Architectural Design* 9/10 1997, s. 40-43.
8. Melvin J.: Federation Square, Melbourne, *Architectural Design* 3/4 2003, s.103-109.
9. Neutelings W.: Le dernier tabou architectural, *l'Architecture d'aujourd'hui* 333/2001, s.72-77.
10. Ostwald M.J.: Seduction, Subversion and Predation. Surface Characteristic, *Architectural Design* 3/4 2003, s.75-80.
11. Weil T.: Variations géométrique, s.106-109.